

УДК 336.71

Теоретико-методологічні підходи до визначення сутності і складових організаційно-економічного механізму забезпечення фінансової стабільності банківської системи

Артем Васильович Лазня,
здобувач

Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Анотація. Розглянуто теоретичні і методологічні підходи до визначення сутності та обґрунтування складових організаційно-економічного механізму забезпечення фінансової стабільності банківської системи.

Ключові слова: банківська система, фінансова стабільність, організаційний механізм, економічний механізм, організаційно-економічний механізм.

Постановка проблеми. В основі забезпечення фінансової стабільності банківської системи лежить організаційно-економічний механізм, розроблення якого вимагає розгляду та уточнення теоретичного підґрунтя основних понять і категорій з метою їх подальшого застосування.

Розкриття сутності організаційно-економічного механізму забезпечення фінансової стабільності банківської системи передбачає з'ясування значення складових цього поняття в розрізі його синтаксичних та семантичних (механізм, організаційно-економічний механізм) і змістовних (принципи, методи, форми, процедури) елементів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теоретико-методологічних засад визначення індексатора фінансової стабільності зробили такі вчені: Г. Азаренкова, О. Вовчак, А. Вожжов, В. Джулай, М. Зверяков, Г. Карчева, В. Коваленко, М. Крупка, В. Козюк, А. Кузнецова, І. Лис, Р. Лисенко, С. Реверчук, М. Савлук та інші.

Проте в науковій літературі не тільки відсутній єдиний підхід до ідентифікації сутності організаційно-економічного механізму і його складових – організаційної та економічної, а й відбувається навіть підміна цього поняття іншими. Аналогічна ситуація має місце і при визначенні та класифікації структурних елементів конкретних механізмів.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо в рамках цієї статті теоретико-методологічні підходи до визначення сутності і складових елементів такого механізму. Так, С. Масютін пропонує конкретні завдання, які описують певні елементи організаційного та економічного механізмів, зокрема: формування та реалізація корпоративної стратегії, формування дивідендної політики, побудова організаційної структури управління, вдосконалення системи оплати праці менеджерів. Аналогічно М. Книш, В. Пучков і Ю. Тютіков до основних складових організаційного механізму відносять участь у раді директорів, вороже поглинання, отримання повноважень за довіреностями та банкрутство, таким чином, змішуючи сутнісні елементи організаційного механізму і механізмів отримання контролю над корпорацією.

На противагу цьому, чітко сутність організаційного механізму як «сукупності різноманітних за сво-

єю природою конкретних організаційних механізмів, покликаних організувати в інтересах власника ефективну діяльність компанії (організації) як виробничо-господарської та соціальної системи, що діє в умовах зміни потреб суспільства та нестабільності зовнішнього середовища», визначає М. Круглов. Ми не можемо не погодитися з його логікою виокремлення окремих структурних елементів організаційного механізму, таких як: організація процесу управління, корпоративне планування, організаційно-адміністративні, інформаційні, хоча вважаємо за доцільне уточнити як власне визначення сутності оргмеханізму, так і характеристику окремих його елементів.

Підсумовуючи дослідження економістів [2–4], можна стверджувати, що економічний механізм розробляється і реалізується відповідно до вимог економічних законів, які відбивають об'єктивно наявні, постійні, повторювані причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ і процесів у сфері виробництва, розподілу і обігу (обміну) матеріальних благ і послуг.

Конкретний зміст економічного механізму узгоджується з економічною політикою держави, що є сукупністю всіх нормативних вимог і способів їх здійснення, які відповідно до конкретних ситуацій є керівництвом до певних дій, формують структуру і визначають хід подій [1]. Академік П. Саблук виділяє такі основні елементи економічного механізму: цінова політика, фінансово-кредитна політика, податкова політика, удосконалення управління та мотивації праці. Подібної точки зору дотримуються й інші дослідники [4; 6]. Але, на нашу думку, економічний механізм слід розглядати як сукупність економічних важелів, способів та методів цілеспрямованого впливу суб'єктів відносин на зовнішні і внутрішні економічні зв'язки системи, її одиниць з приводу формування та використання ресурсів і прибутку системи для забезпечення її стабільного функціонування та розвитку. До основних завдань економічного механізму ми відносимо: 1) забезпечення прибутковості системи; 2) налагодження взаємовигідного співробітництва елементів системи, у результаті якого єдиний центр має забезпечити баланс цілей горизонтальної інтеграції та вертикального управління, а також оптимізувати внутрішньосистемні транзакційні та організаційні витрати;

3) взаємовигідне співробітництво елементів системи, що передбачає інтеграцію їхньої діяльності, яка збільшує їхній потенціал окремо і системи в цілому [5].

Основними елементами економічного механізму є механізми: стратегічного управління; залучення додаткового капіталу; інвестиційної діяльності; координації розподілу прибутку, виплати дивідендів та збільшення власного капіталу; оптимізації ціноутворення; бюджетування; оптимізації оподаткування і страхових платежів; стимулювання горизонтальних зв'язків; розробки системи економічних показників і нормативів; організації та проведення аудиту річної звітності, стратегічного та оперативного контролінгу, стратегічного моніторингу; мотивації.

Результатом функціонування економічного механізму є створення умов для високоефективної діяльності за рахунок ефективного управління ресурсами і досягнення ефекту синергії від оптимального їх використання як в окремих елементах, так і в масштабах усієї системи.

На підставі всебічного аналізу поглядів учених [3; 5] щодо сутності і складових організаційного механізму робимо висновок, що організаційний механізм – це правила, організаційно-правові нормативи і стандарти, що визначають і регулюють структуру управління, обов'язки, права та відповідальність органів управління і управлінських працівників, організацію процесу їхньої діяльності; розподіл робіт між різними виконавцями та їхньої чисельності, а також матеріальне і моральне стимулювання їхньої праці; оснащення новітніми технологіями. Отже, організаційний механізм охоплює організацію структури управляючої системи (статики) і організацію процесу функціонування системи, якою управляють (динаміки). Центральним елементом організаційного механізму є структура управління, за допомогою якої поєднуються різні сторони діяльності (технічна, економічна, виробнича, соціальна), регламентуються внутрішні зв'язки і досягається стійка система службових взаємовідносин між структурними підрозділами й апаратом управління.

Основними елементами організаційного механізму є механізми: корпоративного планування, структурної організації, організації процесів управління, правового регулювання, адміністрування і контролю, інформаційного забезпечення, кадрового забезпечення та мотивації посадових осіб.

Під час дослідження теоретичних підходів до визначення поняття «організаційно-економічний механізм» І. Біла розглядає його як «систему формування цілей та стимулів, які дозволяють перетворювати у процесі трудової діяльності динаміку матеріальних та духовних потреб суспільства у динаміку засобів виробництва та кінцевих результатів виробництва, які направлені на повне та ефективне задоволення цих потреб» [1]. Тобто робиться акцент, що в організаційно-економічному механізмі головне місце займає праця робітників, які перетворюють ресурси на готові товари.

Можна погодитись, що дана компонента є досить важливою, але вона не одна у складній сукупності елементів, що утворюють організаційно-економічний

механізм, тому таке тлумачення не достатньо віддзеркалює сутність досліджуваного механізму.

Г. Козаченко під поняттям «організаційно-економічного механізму» розуміє «інструмент управління, що є сукупністю управлінських елементів та способів їхньої організаційної, інформаційної, мотиваційної та правової підтримки, шляхом використання яких з урахуванням особливостей діяльності ... забезпечується досягнення певної мети...».

В. Кушнірук вважає, що «організаційно-економічний механізм ... становить систему організаційних та економічних форм і методів ... , що спонукає до підвищення ефективності функціонування ... систем та спрямований на свідоме використання економічних законів і досягнення поставлених стратегічних цілей...». Визначення досить широке й охоплює головні групи складових поняття, з чим можна погодитись. Тільки використання організаційно-економічного механізму не завжди спонукає до підвищення ефективності діяльності, оскільки останнє, насамперед, залежить від якості управління системою. Також при визначенні поняття недостатньо обмежуватися лише згадуванням форм та методів господарювання, бо вони недостатньо розкривають склад і сутність організаційно-економічного механізму управління підприємством.

Л. Транченко стверджує, що «під організаційно-економічним механізмом ... слід розуміти систему, що включає певну сукупність взаємопов'язаних організаційно-правових, економічних та мотиваційних методів, які мають специфічні особливості у конкретних умовах управління». Визначення не конкретизує сутність і склад організаційних та економічних елементів досліджуваного механізму, виокремлює мотиваційні методи, що входять до складу економічних. Протиріччя цього трактування досліджуваного механізму полягає в тому, що організаційно-економічний механізм є складовою системи управління, а не навпаки, як це подається автором.

О. Єрьоменко-Григоренко виходить з того, що «організаційно-економічний механізм є сукупністю підсистем соціально-економічних і організаційно-економічних відносин, складених з блоків і відповідних їхньому змісту елементів, особливості наповнення яких відповідають рівню розвитку суспільно-економічних устроїв». У такому тлумаченні не уточнюється зміст блоків елементів, що входять до складу даного механізму, і зводиться до підсистеми відносин, які не повною мірою віддзеркалюють сутність цього комплексного поняття.

А. Куценко пропонує таку точку зору, що «організаційно-економічний механізм є оптимальною сукупністю форм, структур, методів, засобів і функцій управління, яка формує через економічні важелі його відносини із зовнішнім середовищем з метою забезпечення цілеспрямованого оперативного регулювання діяльності за напрямами управління ефективністю для відповідності фактичного стану суб'єкта заданим параметрам». Це визначення найбільш повно розкриває сутність досліджуваного механізму, проте стверджувати, що він є оптимальною сукупністю, – не правомірно.

Закінчення табл.

На нашу думку, організаційно-економічний механізм – це, з одного боку, цілеспрямована і керована відкрита система організаційних, економічних, правових, управлінських і регулятивних дій, способів і процесів, які формують і впливають на порядок здійснення економічної діяльності, що забезпечить досягнення очікуваних економічних, соціальних, екологічних та інших результатів. З іншого боку, його можна трактувати як систему взаємодії елементів і методів впливу на визначений сектор загалом та окремі його складові з метою забезпечення максимально ефективного функціонування всіх ресурсів і підсистем шляхом використання економічних, соціальних, організаційних та адміністративних засобів управління.

Провівши теоретико-методологічне узагальнення наукових поглядів щодо тлумачення категорій і понять «механізм», «організаційний механізм» «економічний механізм» та «організаційно-економічний механізм», визначимо сутність організаційно-економічного механізму забезпечення фінансової стабільності банківської системи.

Ураховуючи той факт, що фінансова стабільність є багатокомпонентним явищем, під поняттям «організаційно-економічний механізм фінансової стабільності» будемо розуміти організовану державою сукупність суб'єктів і відносин між ними, що виникають у процесі застосування регулятивних заходів з метою стабілізації фінансової системи. На практичному рівні такий механізм є сукупністю форм, методів та інструментів забезпечення фінансової стабільності в частині контролю за швидкістю обігу фінансових потоків, зменшенням цінових розривів, виникненням і поширенням фінансових інновацій та діяльністю фінансових інститутів [7]. У табл. розкрито сутність елементів організаційної складової такого механізму з точки зору процесів, які вони включають.

Таблиця

Характеристика елементів організаційної складової організаційно-економічного механізму забезпечення фінансової стабільності

Елементи	Організаційні процеси
Планування	- цілевстановлення - формування та реалізація стратегії розвитку - збалансування стратегічних цілей відповідно до мети - розробка і впровадження цільових програм (стратегій) розвитку банків - збалансування системи показників - розробка і реалізація бізнес-планів
Структурна організація	- формування та оптимізація оргструктури системи - реструктуризація і реорганізація банків - організаційний аудит - концентрація банків
Організація процесів управління	- розподіл повноважень між органами управління - формування схем взаємодії між органами управління - організація взаємодії між учасниками - організація діяльності органів управління - організація підзвітності посадових осіб органів управління

Елементи	Організаційні процеси
Правове регулювання	- формування системи внутрішніх нормативних документів - формування системи стимулів і санкцій за порушення вимог законодавства, внутрішніх нормативних документів тощо
Адміністрування і контроль	- адміністрування процесів підготовки, узгодження, затвердження і документального оформлення управлінських рішень - розробка та впровадження норм і нормативів - організація і здійснення контролю
Інформаційне забезпечення	- організація процесів накопичення та обміну інформацією - організація здійснення функції стратегічного моніторингу - формування системи захисту інформації - розробка регламентів користування інформацією
Кадрове забезпечення органів управління і мотивація посадових осіб	- організація процесу добору кадрів, оцінки їхньої кваліфікації та ділових якостей - формування системи оцінки роботи посадових осіб - організація процесів стимулювання посадових осіб діяти якнайкраще в інтересах банку.

Примітка. Складено автором

Для уточнення сутності поняття організаційно-економічного механізму забезпечення фінансової стабільності банківської системи необхідно, насамперед, з'ясувати умови, в яких він повинен функціонувати, та основні чинники, які визначатимуть такі умови. На наш погляд, головними зовнішніми чинниками впливу на функціонування механізму забезпечення фінансової стабільності банківської системи є економічні, соціальні, політичні, інституційні чинники і чинне нормативно-правове забезпечення функціонування банківської системи.

Внутрішніми є: стратегії та пріоритети розвитку банків, величина ресурсної бази, система менеджменту, достатність капіталу, якість і структура активів і пасивів, рентабельність, ліквідність, потреба в інноваціях, чутливість до ризиків, формування резерву під ризики, а також рівень автоматизації [6].

Якщо ж уточнити дане визначення для банківської системи, то, на нашу думку, **організаційно-економічний механізм забезпечення фінансової стабільності банківської системи (ОЕМЗФСБС)** – це діалектично складна, цілісна, цілеспрямована і керована відкрита система організаційних, економічних, правових, управлінських і регулятивних дій, способів і процесів, які формують і впливають на порядок здійснення банківської діяльності, що на практичному рівні є сукупністю форм, методів та інструментів забезпечення фінансової стабільності банківської системи в частині контролю за досягненням нею очікуваних фінансово-економічних, соціальних, інноваційних та інших результатів [5]. Функціональну структуру такого механізму можна представити як схему, подану на рис.

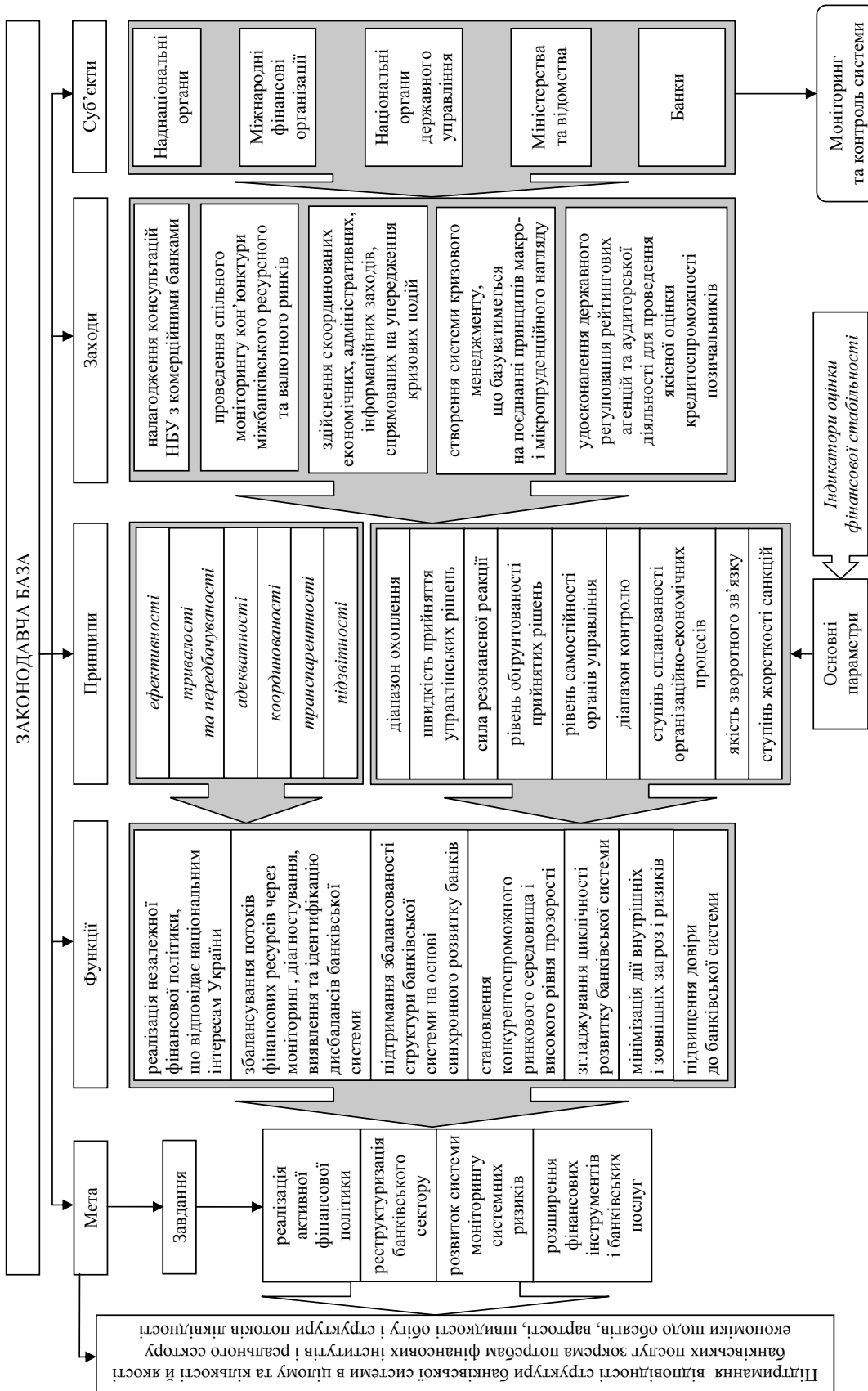

Рис. Функціональна схема організаційно-економічного механізму забезпечення фінансової стабільності банківської системи

Джерело. Власна розробка

Стратегічною *метою* такого механізму є підтримання відповідності структури банківської системи в цілому і кількості й якості банківських послуг зокрема потребам фінансових інститутів та реального сектору економіки щодо обсягів, вартості, швидкості обігу і структури потоків ліквідності [3].

Для досягнення цієї мети ОЕМЗФСБС має забезпечувати збалансованість структури банківської системи та реального сектору економіки і згладжувати надмірні стрибки в темпах їхнього розвитку шляхом:

- реалізації задекларованої активної фінансової політики, спрямованої на зростання фінансової глибини економіки і посилення ролі внутрішнього грошового попиту, послаблення залежності від спекулятивних грошей нерезидентів, нормалізації ціни грошей через стабілізацію темпів інфляції й контроль за рівнем волатильності фінансових активів;
- реструктуризації банківського сектору, спрямованої на оптимізацію кількості його учасників, підвищення їхньої спроможності управляти ризиками; розвитку системи моніторингу системних ризиків, зокрема політичних і соціальних, що формують підґрунтя для поширення в банківській системі високих фінансових ризиків;
- розширення фінансових інструментів і банківських послуг для індивідуальних інвесторів [5].

Таким чином, до *основних функцій* організаційно-економічного механізму забезпечення фінансової стабільності банківської системи слід віднести:

- реалізацію незалежної фінансової політики, що відповідає національним інтересам України в банківській сфері і спрямована на послаблення її залежності від зовнішніх впливів;
- збалансування потоків фінансових ресурсів через моніторинг, діагностування, виявлення та ідентифікацію дисбалансів банківської системи;
- підтримання збалансованості структури банківської системи на основі синхронного розвитку банків усіх груп і контролю за діяльністю системних банків;
- становлення конкурентоспроможного ринкового середовища і високого рівня прозорості банківської системи;
- згладжування циклічності розвитку банківської системи;
- мінімізацію дії внутрішніх і зовнішніх загроз і ризиків;
- підвищення довіри до банківської системи, а також макроекономічну функцію фінансового стимулювання й забезпечення розвитку реального сектору, його структурної перебудови та модернізації [7].

Для ефективного виконання зазначених функцій ОЕМЗФСБС має функціонувати на основі таких *принципів*:

- *ефективності* – ОЕМЗФСБС має забезпечувати найефективніше розміщення фінансових ресурсів;

- *тривалості та передбачуваності* – фінансова стабільність має підтримуватися протягом середньо- і довгострокового періодів, що потребує розвитку системи планування і упереджувальних заходів;
- *адекватності* – форми й методи розміщення фінансових ресурсів мають відповідати різноманіттю потреб у них економічних агентів;
- *транспарентності* – дії органів державного управління щодо забезпечення фінансової стабільності мають бути якомога прозорішими задля досягнення широкого суспільного консенсусу щодо цілей розвитку банківської системи та відповідних заходів НБУ;
- *координованості* – заходи ОЕМЗФСБС мають узгоджуватися з цілями та заходами інших політик;
- *підзвітності* – банківський сектор повинен відповідати перед НБУ за дотримання норм і нормативів фінансової сійкості, а НБУ має відповідати за ефективність і результативність заходів щодо забезпечення фінансової стабільності [4; 5].

За методологічну основу ОЕМЗФСБС доцільно взяти неоліберальний та інституційний підходи, що передбачають поєднання зусиль держави в особі НБУ та інших органів державного управління і механізмів самоорганізації ринку.

За такого підходу ОЕМЗФСБС розглядається крізь призму взаємодії двох елементів: інструментів державного впливу і ринкових механізмів саморегулювання. Законодавчою основою функціонування ОЕМЗФСБС є як національні, так і міжнародні нормативно-правові акти, рішення наднаціональних органів фінансового регулювання, міжнародних фінансових організацій (наприклад Базельського та Європейського комітетів з питань банківського нагляду). Зокрема, це прийняті на міжнародному рівні стандарти і принципи щодо фінансового регулювання банківського сектору (стандарти Базеля III), контролю за ринком похідних цінних паперів, діяльності іноземних інституційних інвесторів і рейтингових агенцій [1]. Отже, одним із напрямів діяльності ОЕМЗФСБС є забезпечення моніторингу змін регуляторних правил, які будуть прийняті міжнародними фінансовими організаціями щодо оцінки ризиків банків і підвищення вимог до достатності капіталу, а також оцінка цих правил відповідності потребам розвитку банківського сектору в Україні та внесення відповідних змін у регуляторні акти НБУ.

Суб'єктами ОЕМЗФСБС є наднаціональні органи і міжнародні фінансові організації, національні органи державного управління, передусім НБУ, міністерства та відомства, банки. У процесі функціонування суб'єкти ОЕМЗФСБС тісно взаємодіють між собою, але кожний із них спеціалізується на вирішенні конкретних завдань відповідно до мети своєї діяльності та в межах своєї компетенції. Під час взаємодії зазначені суб'єкти доповнюють один одного щодо підтримання фінансової стабільності, унаслідок чого утворюють упорядковану організаційно-функціональну систему. З урахуванням специфіки мети забезпечення

фінансової стабільності в OEMЗФСБС провідну має відігравати НБУ, який зобов'язаний захищати національні фінансові інтереси, тоді як банкам надаються права щодо захисту власних інтересів [2].

Вважаємо, що OEMЗФСБС може бути охарактеризований за такими **основними параметрами**:

- діапазоном охоплення (керованості) організаційно-економічних процесів забезпечення фінансової стабільності;
- швидкістю прийняття управлінських рішень;
- силою резонансної реакції банківської системи на прийняті рішення;
- рівнем обґрунтованості прийнятих рішень і залученням до процесу розробки та їх прийняття різних суб'єктів фінансово-кредитних відносин;
- рівнем самостійності органів управління банків та окремих посадових осіб у прийнятті тих чи інших рішень;
- діапазоном контролю окремих посадових осіб;
- рівнем контролю за виконанням рішень (наявності горизонтального контролю, само- і взаємоконтролю);
- ступенем жорсткості санкцій і покарань за порушення організаційно-економічних процесів,

вимог внутрішніх нормативних документів, регламентів взаємодії, визначених норм та нормативів;

- якістю зворотного зв'язку та рівнем викривлення інформації при висхідних і низхідних комунікаційних процесах;
- ступенем спланованості організаційно-економічних процесів [5].

Висновки. Розбудова організаційно-економічного механізму забезпечення фінансової стабільності банківської системи дозволить загалом поліпшити структуру фінансової системи і стимулювати реструктуризацію реального сектору економіки, стабілізувати темпи розвитку вітчизняної економічної системи. Функціонування організаційно-економічного механізму забезпечення фінансової стабільності банківської системи на основі врахування рекомендацій провідних міжнародних фінансових організацій підвищить ефективність виконання НБУ своїх функцій щодо реалізації виваженої монетарної політики, моніторингу системних ризиків, усунення структурних диспропорцій, застосування упереджувальних заходів для недопущення розгортання кризових процесів.

Список використаних джерел

1. Головка О. Г. Окремі підходи до розкриття сутності фінансової стабільності банків / О. Г. Головка // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 1 (10). – С. 214–218.
2. Зверяков О. М. Антикризове управління у забезпеченні фінансової стійкості банків / О. М. Зверяков // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип. 4 (47). – С. 39–43.
3. Коваленко В. В. Методичні підходи до діагностики і моніторингу фінансової стійкості банківської системи / В. В. Коваленко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 11 (65). – С. 193–199.
4. Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика : монографія / В. В. Коваленко. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 228 с.
5. Кузнецова А. Я. Антикризове управління в банківському секторі економіки України: стан, проблеми і перспективи : монографія / А. Я. Кузнецова, В. О. Джулай. – К. : УБС НБУ, 2012. – 202 с.
6. Розвиток банківської системи України як основа реалізації стратегії економічного зростання : монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. О. В. Дзюбюка. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – 384 с.
7. World Economic Outlook (International Monetary Fund). Hopes, Realities, and Risks. April 2013 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01>.

Summary. This paper deals with theoretical and methodological approaches to determining the nature and justification of the components of organizational-economic mechanism to ensure the financial stability of the banking system.

Keywords: banking system, financial stability, institutional arrangements, economic mechanism, organizational and economic mechanism.